

Sissoko, M. and Shiau, L. (2005) Minority enrolment demand for higher education at historically black colleges and universities from 1976 to 1998: an empirical analysis, *Journal of Higher Education* 76(2), 181-208.

Soumelis, C. (1981) Do rate of return matter for public and private educational decisions?, *Higher Education* 10(3), 153-361.

Wetzel, J., O'Toole, D. and Peterson, S. (1998) An analysis of student enrolment demand, *Economics of Education Review*, 17(1), 47-54.

Wooldridge, J. (2009) *Introductory Econometrics: A Modern Approach*, South Western Cengage Learning, 4th ed.

УДК 327.7+341.215.2

Левандівський О. Т.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ РОЗВИТКУ МАЛИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ФОРМУВАНЬ

Визначено основні методологічні засади розвитку малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі. Розглядається методологія дослідження малих сільськогосподарських формувань як сукупність методів, які використовуються в економічній науці.

Ключові слова: методологічні засади, методологічні підходи, малі сільськогосподарські формування, аграрний сектор, діалектичний метод, системність розвитку.

I. Вступ. Складність і новизна проблеми становлення, функціонування і розвитку малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі зумовлює потребу в уточненні окремих теоретичних положень, специфічному застосуванні методів та прийомів дослідження. Це дає підстави розглядати методологію дослідження малих сільськогосподарських формувань як сукупність методів, що використовуються в економічній науці. Дослідження передбачає застосування системи статистико-економічних методів у поєднанні з теоретичними та організаційно-економічними засадами розвитку малих сільськогосподарських формувань у системі організаційної побудови агропромислового комплексу.

Актуальність дослідження обумовлюється:

1) відсутністю чітко обґрунтованих методологічних і методичних підходів до оцінки ефективності функціонування й місця малих сільськогосподарських формувань у вітчизняному агропромисловому комплексі;

2) різноманітністю типів та параметрів малих сільськогосподарських формувань, що потребує врахування як спільних, так і відмінних рис їх створення та діяльності;

3) особливостями земельної реформи, становлення малих сільськогосподарських формувань, розширення їх ресурсних потужностей;

4) відсутністю оптимальних умов функціонування малих сільськогосподарських формувань, їх взаємодії з іншими суб'єктами з підприємницької діяльності на селі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теоретичні, методологічні, методичні та прикладні аспекти розвитку малих сільськогосподарських формувань досліджені та опубліковані в наукових працях відомих вітчизняних економістів-аграрників. Вагомий внесок у дослідження цих проблем внесли такі вчені, як І. Ф. Баланюк, П. С. Березівський, В. К. Збарський, М. Й. Малік, С. М. Онисько, І. В. Свиноус, В. Я. Узан, Д. І. Шеленко, М. Г. Шульський, В. В. Юрчишин та інші [1-10].

Водночас залишаються маловивченими особливості й результативність розвитку малих сільськогосподарських формувань, його позитивні й негативні тенденції. Бракує глибокого аналізу процесу перетворення одних типів господарств на інші, перспектив їх розвитку, здобутків успішно діючих, характеру орендних відносин. Недостатньо досліджені місце й роль малих сільськогосподарських формувань у розвитку територій, а також можливості ефективнішого використання їх виробничо-господарського досвіду.

II. Постановка завдання. Малі сільськогосподарські формування переживають складний період не прогнозованого розвитку, тому питання забезпечення їх діяльності в ринкових умовах є досить актуальне. Постає необхідність зіставлення теоретичних підходів до вибору методів та прийомів дослідження. Вони дадуть можливість визначити тенденції розвитку малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі.

III. Результати. Основою методології дослідження процесу становлення малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі, як і інших суспільних явищ, є діалектичний підхід.

Він уможливує виявлення дії економічних законів і встановлення на цій основі закономірностей й тенденцій розвитку явищ і процесів, а також форм їх прояву, розробку та уточнення системи категорій, які утворюють ті чи інші поняття і характеризують процес становлення й розвитку малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі. Діалектичний підхід забезпечує формування системи показників та багатоваріантність підходів щодо оцінки умов розвитку малих сільськогосподарських формувань.

Діалектичний метод передбачає дотримання певних філософських та загальнонаукових принципів. Перші зумовлюють розгляд малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі з позицій розвитку, саморуху, детермінізму, взаємодії та взаємозалежності. Другі визначають системний, структурно-функціональний підхід до розгляду малих сільськогосподарських формувань, застосування методів аналізу синтезу, індукції і дедукції тощо. Дотримання вказаних принципів у сукупності із застосуванням економічних законів та категорій, методів економічного аналізу забезпечує ефективну систему інструментів і методів вивчення досліджуваної проблеми.

Важливим елементом діалектичного методу є принцип історизму. Його застосування в дослідженні становлення розвитку малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі особливо цінне, оскільки саме тут тісно переплітаються економічні й соціальні складові означеної проблематики.

Малі сільськогосподарські формування в аграрному секторі необхідно розглядати як систему, що складається з окремих відносно самостійних елементів. Ці елементи є характерні для інших господарських структур і утворюють певну інфраструктуру, що забезпечує цілісність підходу до розгляду проблеми. Разом із тим, цілісність передбачає і структурний аналіз окремих систем і підсистем, що поглиблює дослідження, сприяє виявленню їх взаємозалежностей та взаємозв'язків. Застосування принципу системності дає можливість охопити низку факторів, показників та методів оцінки розвитку малих сільськогосподарських формувань, а самі господарства розглядати, з одного боку, як структуру із певними системоутворюючими параметрами, а з іншого – частину загальної системи організаційної побудови аграрного сектора.

Незамінним у дослідженні, особливо при встановленні статистичних закономірностей є

абстрагування, що допомагає відокремити несуттєві ознаки, створити прості й водночас значущі гіпотези, узагальнити досвід розвитку малих сільськогосподарських формувань.

Новизна проблеми, різні варіанти її вирішення зумовлюють вибір на користь плюралістичного підходу до розгляду проблеми, тобто багатоваріантного вирішення питань, пов'язаних із розвитком малих сільськогосподарських формувань, їх розмірами, виробничими параметрами, ресурсними можливостями, організацією агро-сервісного обслуговування, відносин із партнерами тощо.

Вивчення малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі, передбачає приділення особливої уваги їх розвитку, тобто руху, під час якого на основі старого виникає нове, переважно прогресивне, замість простих відносин з'являються більш складні, розширюються інтеграційні зв'язки. Водночас процес становлення малих сільськогосподарських формувань розглядається як еволюційний. Такий підхід дає можливість виявити основні етапи розвитку малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі, його напрями, темпи й обсяги, виявити основні тенденції.

Дослідження повинно бути комплексним, оскільки має охоплювати всі сторони діяльності малих сільськогосподарських формувань, давати всебічну оцінку їх розвитку. Це досягається шляхом застосування структурно-функціонального аналізу та оцінки причинних зв'язків, єдиної методологічної та організаційної бази дослідження. Потреба в комплексності дослідження проблеми зумовлена з тим, що процес становлення малих сільськогосподарських формувань – це складні не лише економічні, але й соціально-психологічні, та інші відносини.

Складність процесу становлення малих сільськогосподарських формувань та їх укладу полягає насамперед в переплетенні економічних, соціальних, політичних, юридичних та інших чинників. Крім того, необхідне врахування їх зворотного впливу, взаємозв'язку та взаємозалежності.

Необхідно також враховувати, що вивчення й обґрунтування закономірностей розвитку малих сільськогосподарських формувань, як і будь-якого іншого суспільного явища, може бути теоретичним та експериментальним. Однак проблема становлення малих сільськогосподарських формувань така багатогранна й складна, що суто теоретичний її розгляд ускладнений, а інко-

ли просто неможливий. Комплексність дослідження унеможливує проведення чіткої межі між теоретичними та експериментальними розробками. Можливості експериментальних досліджень виявилися дещо обмеженими, оскільки їх результати безпосередньо впливають на діяльність малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі, їх матеріальний стан.

Визнання складності означеної проблеми, неоднозначність тлумачення розвитку малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі зумовлюють їх розгляд як не найкращий і найбільш перспективний шлях, хоча перші кроки становлення малих сільськогосподарських формувань засвідчують їх перспективність в Україні. Найдоцільнішим видається співіснування різних господарських формувань в аграрному секторі, переваги й перспективність кожного з яких виявлять умови ринкової конкуренції.

В умовах невизначеності ринкової ситуації в Україні неправильно було б ігнорувати досвід та надбання зарубіжної економічної науки, зокрема щодо організації виробничої діяльності, цінно-аналітичної роботи, складання виробничих програм, кооперації малих сільськогосподарських формувань, організації обслуговування, оцінки сформованих тенденцій в їх розвитку. Звичайно, повинні враховуватися можливості трансформації світового досвіду на вітчизняну дійсність.

Таким чином, методологія дослідження малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі повинна базуватися на економічних законах, концептуальних методологічних засадах, підходах, принципах, охоплювати найновіші досягнення вітчизняної та зарубіжної економічної науки, відображати об'єктивну реальність. Для реалізації даної методології по-грібно комплексно застосовувати систему різних методів дослідження, що забезпечить одержання достовірних рекомендацій та пропозицій за результатами дослідження.

В економічній літературі існує двоякий підхід до функціонування малих сільськогосподарських формувань. По-перше, це використання ресурсів, що забезпечують розвиток господарства. По-друге, протиріччя між колективною працею і підприємницькою діяльністю є джерелом особистого збагачення на збиток суспільному господарству. В зв'язку із цим, на думку В. Л. Чуракова, В. Я. Узуна та інших науковців існує три основні соціально-економічні й пов'язані з ними

ідеологічні концепції різних підходів до проблеми розвитку малих сільськогосподарських формувань [6, с. 162].

Перша – правова концепція оцінки зайнятості в діяльності малих сільськогосподарських формувань, яка передбачає зайнятість сільськогосподарських товаровиробників тільки в суспільному секторі, тобто праця у власному господарстві не є суспільно необхідною і здійснюється в неробочий час. Таке твердження набуло поширення серед учених-економістів, які працюють у господарствах населення вважають затратами у власному приватному господарстві.

Від рівня продуктивних сил і виробничих відносин залежить і структура зайнятості селян, розподіл праці між суспільним і приватним господарством. Соціальна справедливість виключає силовий перерозподіл витрат на користь суспільного, оскільки непродуманий адміністративний тиск завжди призводив до зниження виробництва продукції в господарствах.

Друга концепція представлена теорією неповної зайнятості працівників аграрного сектора. Йдеться про неповне використання в сільськогосподарському виробництві робочого часу. Через сезонність виконання робіт у аграрному виробництві річний фонд робочого часу повністю не використовується. Тому необхідно створити додаткову сферу прикладання праці, що слугуватиме подальшому розвитку всього виробництва й підвищенню добробуту сільського населення. Недолік концепції неповної зайнятості, на наше переконання, полягає в тому, що вона не враховує працю в приватному господарстві, на яку припадає найбільша питома вага робочого часу.

Так, робочий день сільських працівників значно триваліший, ніж в інших галузях народного господарства. Якщо праця в індивідуальному господарстві є необхідною для забезпечення особистих потреб, то загальна зайнятість працівників сільського господарства, з урахуванням праці у своєму господарстві, вища, ніж у будь-якій іншій галузі. Тому робітники промисловості мають удвічі більше вільного часу, ніж працівники села.

На особливу увагу, на наш погляд, заслуговує третя концепція – “приватного господарства” на присадибних ділянках. Таке визначення тривалий час побутувало серед учених-економістів, які говорили про нібито приватновласницький і дрібнобуржуазний характер праці, необхідність якої зникне з розвитком продуктивних сил

у сільському господарстві та забезпеченості торгівельної мережі сільськогосподарськими продуктами. Оскільки праця у приватному секторі, як зазначалося, є частиною сукупного робочого часу суспільства, то й затрати праці є частиною сукупного суспільного продукту. Тому праця сільськогосподарського робітника у власному господарстві характеризується тими ж рисами, що й у суспільному секторі.

Деякі автори пов'язують причини існування малих сільськогосподарських формувань виключно з розвитком продуктивних сил, відкидаючи при цьому вплив виробничих відносин.

Питання нарощування виробництва в приватному господарстві слід розглядати у зв'язку з розвитком матеріально-технічної бази галузі, а в підсумку – з розвитком продуктивних сил суспільства. Рівень розвитку на початковій стадії є таким, що потреба суспільства в продуктах харчування не задовольняється за рахунок виробництва в суспільному секторі. Суспільство має незадоволену потребу в цих продуктах, використовує для їх виробництва працю і засоби, не зайняті в суспільному секторі економіки. Отже, як можна перекопатися, існування малих сільськогосподарських формувань в аграрному секторі є об'єктивною необхідністю, зумовленою розвитком продуктивних сил суспільства.

ІV. Висновки. При вивченні та узагальненні питань становлення й розвитку малих сільськогосподарських формувань враховано розробку вітчизняних та зарубіжних учених, як підстава, вихідна позиція для визначення методології й методики проведення дослідження та формулювання основних концептуальних положень.

В умовах розвитку ринкових відносин і формування багатокладності економіки зростає актуальність розробки питань подальшого розвитку та умов функціонування різних господарських структур, насамперед нових, що ґрунтуються на приватній формі власності на засоби виробництва та землю. Можна припустити необхідність, доцільність та перспективність малих сільськогосподарських формувань

в організаційній побудові сільськогосподарського виробництва й відповідно формування механізму та умов їх ефективного функціонування.

1. Березівський П. С. Регіональні зрушення у розвитку організаційно-правових форм господарювання Львівської області / П. С. Березівський // Науковий вісник Львів. нац. ун-ту ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. – Сер. «Економічні науки». – 2011. – Т. 13. № 1(47). ч 2. – С. 3-10.

2. Збарський В. К. Становлення та розвиток малих форм господарювання сільських поселень України. [Електронний ресурс] / В.К. Збарський. – Режим доступу: http://www.disslib.org/stanovlennja-ta-rozvytok-malykh-form_

3. Малік М. Й. Розвиток кооперативної ідеї в контексті наукових доробок І. І. Лукінова / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 167-170.

4. Онисько С. М. Особисті селянські господарства: фінансово-економічні та соціальні умови діяльності / С. М. Онисько, Т. О. Шматковська. – Львів: Волинська обласна друкарня, 2009. – 172 с.

5. Свиноус І. В. Економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств / І. В. Свиноус. – К.: Аграр Медіа Груп, 2010. – 418 с.

6. Узун В. Я. Роль семейних форм і сільськогосподарських кооперативів в Росії і США / В. Я. Узун, В. А. Сарайкин // Аграрные доктрины двадцатого столетия: уроки на будущее. – М.: ВИАПИ, 1998. – С. 160-164.

7. Шеленко Д. І. Сільськогосподарські підприємства Івано-Франківського Прикарпаття після реформи / Д. І. Шеленко. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – 180 с.

8. Шульський М.Г. Організаційно-економічні основи функціонування малих господарських формувань у сільському господарстві. [Електронний ресурс] / М. Г. Шульський. – Режим доступу: http://www.disslib.org/organizatsiyno-ekonomichni-osnovy-funktsionuvannja-malykh-hospodarskykh-formuvan_

9. Юрчишин В. В. Село і селяни України в системі історично і суспільно зумовлених вітчизняних національних цінностей / В. В. Юрчишин. – Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 87–100.

The basic methodological principles of the development of the small agricultural formings in an agrarian sector are determined. The methodology of the research of small agricultural formings is considered not only as a method of knowledge, but as a set of methods used in economic science.